

- Kravets, 1994* – Kravets V.P. Istoriia ukrainskoi shkoly i pedahohiky / V. P. Kravets. – Ternopil, 1994. – 388 s.
- Nalyvaiko, 1992* – Nalyvaiko D.S. Kozats'ka khrystyians'ka respublika / D. S. Nalyvaiko. – K.: Dnipro, 1992. – 495 s.
- Siropolko, 2001* – Siropolko S. Istoriia osvity v Ukraini / S. Siropolko. – L'viv: Svit, 2001. – 664 s.
- Skurativs'kyi, 1987* – Skurativs'kyi V.T. Berehynia / V.T. Skurativs'kyi. – K.: Rad. pys'mennyk. – 1987. – 276 s.
- Yavornys'kyi, 1990* – Yavornys'kyi D. I. Istoriia zaporoz'kykh kozakiv: u 3-kh t. / D. I. Yavornys'kyi. – K.: Naukova dumka, 1990. – T.1. – 580 s.

Надійшла до друку 14.07.2014.

УДК 378.016:613.9-057.87

Лариса Ткаченко

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

У статті аналізується проблема реалізації здоров'язберігаючих технологій у навчальному процесі студентів ВНЗ. Визначається, що найважливішою умовою збереження і зміцнення здоров'я студентів є реалізація принципів особистісно орієнтованої педагогіки та диференційованого підходу до навчання, розвитку та утримання особистості кожного студента. Процес формування готовності до реалізації здоров'язберігаючих технологій ми розглядаємо як одну із сторін загального процесу формування особистості майбутнього педагога.

В наш час у психологічній літературі існують два основних підходи до проблеми визначення готовності: функціональний та особистісний. Розуміючи під готовністю до діяльності складне особистісне утворення людини, яке дозволяє успішно реалізувати дану діяльність за наявності відповідних зовнішніх умов, ми розглядаємо готовність до проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу, як оволодіння особистістю всіма компонентами проектувальної діяльності з урахуванням здоров'язберігаючого принципу. Визначивши сутність, особливості та етапи проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу, ми уявляємо готовність до даного проектування, як оволодіння особистістю студента всіма процедурами цієї діяльності.

Наступною сходинкою теоретичних пошуків щодо готовності до проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу було визначення таких умов і характеристик, які показують ступінь сформованості особистості як цілісного утворення.

Ключові слова: здоров'язберігаючі технології, особистісно орієнтоване навчання, навчальний процес у ВНЗ.

В статье анализируется проблема реализации здоровьесберегающих технологий в учебном процессе студентов вузов. Определяется, что важнейшим условием сохранения и укрепления здоровья студентов является реализация принципов личностно ориентированной педагогики и дифференцированного подхода к обучению, развития и содержания личности каждого студента. Процесс формирования готовности к реализации здоровьесберегающих технологий мы рассматриваем как одну из сторон общего процесса формирования личности будущего педагога.

В настоящее время в психологической литературе существуют два основных подхода к проблеме определения готовности: функциональный и личностный. Понимая под готовностью к деятельности сложное личностное образование человека, которое позволяет успешно реализовать эту деятельность при наличии соответствующих внешних условий, мы рассматриваем готовность к проектированию здоровьесберегающих технологий педагогического процесса как овладение личностью всеми компонентами проектировочной

деятельности с учетом здоровьесберегающего принципа. Определив сущность, особенности и этапы проектирования здоровьесберегающих технологий педагогического процесса, мы представляем готовность к данному проектированию как овладение личностью студента всеми процедурами этой деятельности.

Следующей ступенькой теоретических изысканий по поводу готовности к проектированию здоровьесберегающих технологий педагогического процесса было определение таких условий и характеристик, которые показывают степень сформированности ее как целостного образования.

Ключевые слова: здоровьесберегающие технологии, личностно ориентированное обучение, учебный процесс в вузе.

The article analyzes the problem of implementation of health-technology in the educational process of university students. Determined that the key to preserving and strengthening the health of students is the realization of the principles of person-oriented pedagogy and differentiated approach to training, development and maintenance of the identity of each student. The process of formation of readiness for the implementation of health-technology, we consider as one aspect of the overall process of identity formation of the future teacher.

At the moment in the psychological literature, there are two main approaches to the problem of readiness: functional and personal. Understanding readiness for activities under difficult personal educational background, which allows you to successfully implement these activities with appropriate external conditions, we consider the readiness of the design of health-technology pedagogical process as mastering all the individual components of the planning activity, taking into account the principle of healthy. Defining the nature, characteristics and design stages of health-technology teaching process, we present a willingness to this design as a person of the student's mastery of all the procedures of this activity.

The next step of theoretical research on the readiness of the design of health-technology pedagogical process was to identify such conditions and characteristics that show the degree of formation of it as a holistic education.

Key words: Health-technology, learner-oriented education, the learning process at the university.

Постановка проблеми. У Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації» перед вищими навчальними закладами поставлено завдання сприяти вихованню в студентів морально-вольових якостей, поліпшенню їх фізичного і психічного здоров'я. У вирішенні цього завдання велике значення належить реалізації педагогічних здоров'язберігаючих технологій, що є одним із перспективних напрямів підвищення ефективності навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні накопичено відповідний досвід із зазначеної проблеми. Наукові праці В. Бегун, С. Дикань, В. Динюка, Л. Сидорчук, А. Юхименко доводять, що необхідно впроваджувати здоров'язберігаючі технології в навчальний процес ВНЗ.

Метою написання статті є аналіз шляхів реалізації здоров'язберігаючих технологій у системі особистісно орієнтованого навчання студентів у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що ступінь вищої освіти є базисом будь-якої цілісної освітньої системи. На цьому ступені закладаються основи інтелектуального фізичного, духовно-морального, а в цілому культурного становлення й удосконалення особистості. Тим часом якість освіти не може розглядатися поза аспектом здоров'я суб'єктів освітнього процесу. Немає сенсу в освіті, якщо система завдає шкоди

здоров'ю людини. Саме тому сьогодні дуже активно говорять про здоров'язберігаючі освітні технології. Зростає кількість установ, що використовують у своїй діяльності особистісно орієнтований підхід до здоров'язберігаючих технологій. Здоров'язберігаючі технології в освіті – спосіб організації і послідовності дій у ході навчально-виховного процесу, реалізація освітніх програм на основі всебічного врахування індивідуального здоров'я учнів, особливостей їх вікового, психофізичного, духовно-морального стану і розвитку. Істотним чинником формування здоров'я студентів є рівень здоров'я самих педагогів, які згідно зі статистикою є найбільшою категорією населення нашої країни, яка страждає різноманітними захворюваннями, у тому числі й зумовленими професією. Найважливішою умовою збереження і зміцнення здоров'я студентів є реалізація принципів особистісно орієнтованої педагогіки та диференційованого підходу до навчання, розвитку та утримання особистості кожного студента. Процес формування готовності до реалізації здоров'язберігаючих технологій ми розглядаємо як одну із сторін загального процесу формування особистості майбутнього педагога. Це ґрунтується на загальноприйнятому у вітчизняній психології положенні, що діяльність характеризує особистість, у діяльності вона формується (С. Рубінштейн, А. Леонтьєв, Б. Ананьєв, Л. Виготський). У дослідженнях, присвячених проблемі готовності, реалізації здоров'язберігаючих технологій, існує велика різноманітність у визначенні сутності цього поняття. Як відзначають деякі вчені, в наш час у психологічній літературі існують два основних підходи до проблеми визначення готовності: функціональний та особистісний. Відповідно до першого, психологічна готовність розглядається у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним для досягнення високих результатів діяльності. Представники цього напрямку визначають готовність до діяльності як функціональний стан, «фон, на якому відбуваються психічні процеси». У рамках цього напрямку існує підхід до розгляду готовності у взаємозв'язку з установкою до діяльності. Так, Г. Олпорт вважає, що установка є стан психічної готовності, що складається на основі попереднього досвіду і надає направлений вплив на реакції індивіда щодо всіх об'єктів або ситуацій, із якими він пов'язаний. Науковець указував, що важливо зрозуміти установку як готовність до діяльності. Її слід, безсумнівно, розуміти не як частковий психологічний феномен в ряду інших таких же часткових феноменів, а як стан самого цілісного суб'єкта. Це означає, що установка викликає психічну активність, яка «виникає в результаті впливу об'єктивних обставин і являє собою такий стан, у якому відображені самі викликають її об'єктивні умови». Подібну по суті позицію займав В. Мясішев, який розглядав залежність готовності людини до діяльності від рівня його активно-позитивного ставлення до неї. Як для відносин, так і для установки характерна мобілізація внутрішніх сил

особистості на здійснення діяльності. Таким чином, представники першого (функціонального) напрямку в оцінці сутності готовності розглядають її як певний психічний стан. Представники ж другого (особистісного) напрямку розглядають готовність як особистісну освіту, що забезпечує ефективність діяльності. Цей підхід передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості, необхідних для плідної діяльності. На думку К. Платонова, готовність є інтегральною властивістю особистості, початок формування якого лежить у підструктурі досвіду, тобто обумовлено в першу чергу знаннями, уміннями, навичками.

Дослідження готовності випускників ВНЗ до професійної діяльності з позицій акмеології дозволяє розглядати психологічну готовність як особливий стан спеціаліста та професіонала, яка визначається мірою розбіжності між уявленнями про реальні і віднайдені результати цієї діяльності. Якщо реальні результати за якимись показниками не задовольняють суб'єкта діяльності, виникають потреби в їх поліпшенні. Міра сформованості цієї потреби є критерієм готовності студента до майбутньої діяльності. Досліджуючи готовність студентів до реалізації здоров'язберігаючих технологій, ми спробували визначити її місце серед вище названих напрямів у вивченні цього феномена. Готовність до проектування педагогічного процесу є складовою частиною загальної готовності до педагогічної діяльності в цілому. У той же час, проектування педагогічного процесу на основі здоров'язберігаючих технологій є інноваційною діяльністю. Ця діяльність уключає в себе роботу із окремо взятих предметів, і виховну роботу, і профорієнтаційну (неможливо правильно вибрати професію без урахування свого здоров'я), і роботу з самовдосконалення педагога (розширення знань про здоров'я, зміцнення здоров'я), і співпраця зі студентами з питань здоров'язбереження.

Визначившись із сутністю готовності до педагогічної діяльності, ми впритул підійшли до необхідності виявлення структурного складу категорії «готовність». «Тривала» готовність являє собою структуру, до якої входять: 1) позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, професії; 2) адекватні до вимог діяльності риси характеру, здібності, темперамент, мотивація; 3) необхідні навички, уміння, знання; 4) стійкі, професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів.

Таким чином, розглядаючи структуру готовності виділяють у її змісті такі взаємопов'язані між собою компоненти: мотиваційний (виражається в наявності потреби успішно виконувати поставлене завдання, інтересу до об'єкта діяльності, способів її здійснення, прагнення до успіху); орієнтаційний (уключає знання і уявлення про особливості й умови діяльності); операціональні (передбачає володіння способами і прийомами діяльності, уміннями та навичками); вольовий (характеризує внутрішню потребу в управлінні діями); оцінний (передбачає самооцінку своєї підготовленості та відповідності процесу вирішення професійних

завдань поставленим зразкам). Із викладеним компонентним складом готовності майже адекватна структура, виведена К. Дурай-Новаковою [Дурай-Новакова, 1993], у якій ряд компонентів за формулюванням, змістовним наповненням співпадає повністю або частково. Автор пропонує розглядати готовність до педагогічної діяльності в такому складі компонентів:

– мотиваційний (професійно-значущі потреби, мотиви педагогічної діяльності);

– пізнавально-оцінний (знання про зміст професії, про вимоги професійних ролей до структури педагогічної діяльності, самооцінка професійної підготовки та відповідності процесу вирішення завдань щодо оптимальних трудових умов);

– емоційно-вольовий (почуття відповідальності за результати педагогічної діяльності, самоконтроль, вміння керувати діями, з яких складається виконання обов'язків);

– операційно-дієвий (володіння професійними знаннями, навичками, способами виконання професійних завдань, адаптація до труднощів, приписи до умов педагогічної діяльності);

– мобілізаційно-настроювальний (здатність і можливість керувати своїм станом у реальних педагогічних ситуаціях).

На наш погляд, останній компонент може бути ідентифікований із функціональною готовністю. У цьому випадку автором зроблена спроба об'єднати в єдине ціле функціональний і особистісний підходи до визначення сутності феномена «готовність» на рівні його компонентного складу і структури. У складі готовності до проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу присутні мотиваційна, когнітивна, операційна, рефлексивна та мобілізаційно-настроювальна складові.

Особливості проектування в педагогічній діяльності були предметом спеціального дослідження Н. Кузьміної та її школи. Спираючись на положення про те, що умовою успішного виконання одного або декількох видів діяльності є здібності, які не тільки проявляються, формуються, але й деформуються в діяльності, якщо не створені адекватні їм умови і технології розвитку і вдосконалення, Н. Кузьміна [Кузьміна, 2000] показала, що педагогічні здібності можна розглядати, як особливу чутливість до об'єкта, процесу і результатів педагогічної діяльності. У структурі здібностей педагога є два рівні. Перший рівень складають перцептивно-рефлексивні здібності, звернені з об'єкта-суб'єкта педагогічного впливу. Вони проявляються в особливій чутливості педагога (почутті об'єкта, почутті міри або такту, почутті причетності) і забезпечують формування педагогічної інтуїції. Перцептивно-рефлексивні здібності «спеціалізуються» на аналізі взаємодії між суб'єктом професійно-педагогічної творчості й учнями, за яких він відповідає. Другий рівень

становлять проєктивні здібності, які складаються в особливій чутливості до способів створення продуктивних технологій педагогічного процесу з метою формування в учнів пошукових якостей, тобто досягнення пошукових кінцевих результатів. Ознакою специфічної чутливості педагога до проєктувальної діяльності є міра представленості вимог майбутнього життя та діяльності у завданнях, вибудованих у часі і просторі на весь період навчання учня з даного предмета, професії, щоб підготувати його до самостійного вирішення майбутніх завдань: що відібрати, як вибудувати, чому саме в такій, а не в іншій послідовності, що і як контролювати. Метод проєктування педагогічних систем спеціального цільового призначення як поетапне здійснення різноякісних процедур запропонував В. Гинецинський [*Гинецинський, 1998*]. Спираючись на це дослідження, можна уявити собі вищий рівень готовності вчителя до проєктування педагогічного процесу як самостійне виконання перерахованих нижче процедур, а рівень сформованості цієї готовності у студентів - співвідносити з представленим еталоном.

– етап: констатація індивідуальної поведінки невідповідності фактичних результатів функціонування педагогічної системи запланованим (очікуваним) цілям.

– етап: обстеження реальної педагогічної системи для побудови її теоретичної моделі, яка являтиме конкретизацію апіорної структурно-функціональної моделі за рахунок вказівки параметрів обстежуваних компонентів.

– етап: постановка (уточнення) нових кінцевих цілей системи. Яким повинен бути кінцевий результат здоров'язберігаючого педагогічного процесу стосовно здоров'я учнів та вчителів.

– етап: формулювання критеріїв досягнення цілей.

– етап: прогнозування тенденцій розвитку педагогічного процесу в передбачуваних умовах.

– етап: формулювання інструментальних цілей-результатів функціонування педагогічної системи (педагогічного процесу).

– етап: завдання процедур установлення відповідності емпірично ресстрованих ознак і теоретичних конструктів.

– етап: висунення гіпотез про способи досягнення поставленої мети.

– етап: створення нормативної моделі досягнення запланованого стану педагогічної системи.

– етап: проведення заходів із реалізації проєкту.

– етап: обстеження реальної педагогічної системи для визначення ступеня неузгодженості між досягнутими результатами педагогічного процесу та запланованими моделями. Це етап педагогічної рефлексії.

Таким чином, розуміючи під готовністю до діяльності складне особистісне утворення людини, яке дозволяє успішно реалізувати цю діяльність за наявності відповідних зовнішніх умов, ми розглядаємо

готовність до проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу, як оволодіння особистістю всіма компонентами проектувальної діяльності з урахуванням здоров'язберігаючого принципу. Визначивши сутність, особливості та етапи проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу, ми можемо уявити готовність до даного проектування як оволодіння особистістю студента всіма процедурами цієї діяльності. Наступною сходинкою теоретичних пошуків щодо готовності до проектування здоров'язберігаючих технологій педагогічного процесу було визначення таких умов і характеристик, які показують ступінь сформованості її як цілісного утворення. Першим показником психологічної готовності студента до педагогічної діяльності є позитивне ставлення до неї, прийняття соціальної функції педагога, яка має для студента особистісний зміст і пов'язана з його професійним самовизначенням. Оскільки в процесі підготовки до роботи в школі має відбутися розпредмечення студентом загальнопедагогічної діяльності, другим показником готовності є факт розгляду студентом себе з позиції особисто відповідального, активно діючого суб'єкта, результати власної діяльності якого «матеріалізуються» у змінах внутрішнього світу кожного його вихованця. У силу того, що «сукупним продуктом» взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів є цілком конкретний рівень освіченості кожного учня окремо, третій показник психологічної готовності проявляється в умінні студента вступати у відносини співпраці з кожним учнем через спеціальні організаційні форми цієї співпраці. Нарешті, система «викладач-студент» досягає своїх оптимальних показників у педагогічному процесі, коли настає взаєморозуміння, своєрідний «резонанс» між діяльністю навчання та навчальною діяльністю цих суб'єктів. Тому готовність до педагогічної діяльності – це не тільки готовність керувати вченням тих, хто навчається, але й передавати кожному, хто навчається в міру його готовності до функції управління своїм навчанням – перехід у позицію активно діючого суб'єкта навчальної діяльності, що можна розглядати в якості четвертого показника готовності до педагогічної діяльності. На основі перерахованих ознак психологічної готовності студента до педагогічної діяльності в цілому ми сформулювали показники психологічної готовності студента до проектування здоров'язберігаючого педагогічного процесу:

– позитивне ставлення до педагогічної діяльності та здоров'язбереження в педагогічному процесі, що має для студента особистісний зміст;

– позиція особистої відповідальності за здоров'я своє і дітей та усвідомлення необхідності активних дій у цьому напрямку;

– здатність вступати у відносини співпраці з кожним студентом через спеціальні організаційні форми цієї співпраці, що несуть здоров'язберігаючий потенціал;

– уміння перевести тих, хто навчається, у позицію активно діючого суб'єкта здоров'язберігаючого педагогічного процесу (уміння сформулювати готовність студентів до проектування здоров'язберігаючого педагогічного процесу).

Названі показники психологічної готовності у поєднанні з поданням по компонентному складу і структурі готовності студента до проектування здоров'язберігаючого педагогічного процесу є вихідною базою для визначення критеріїв, що показують високий ступінь сформованості досліджуваної готовності як цілісного утворення.

Висновок. Таким чином, розглянуто загальні положення теорії формування готовності до педагогічної діяльності, визначено сутність, компонентний склад і структуру готовності до проектування здоров'язберігаючого педагогічного процесу, виявлено такі умови і характеристики готовності до проектування здоров'язберігаючого педагогічного процесу, які показують ступінь сформованості її як цілісного утворення.

ЛІТЕРАТУРА

- Гинецинський, 1998* – Гинецинський В. І. Педагогічні знання як методологічна і теоретична проблема : автореф. дис. на здобуття наукового ступення докт. пед. наук / В. І. Гинецинський. – Л., 1998. – 34 с.
- Дурай-Новакова, 1993* – Дурай-Новакова К. М. Основи та закономірності процесу формування професійної готовності до педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наукового ступення докт. пед. наук / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1993. – 46 с.
- Кузьміна, 2000* – Кузьміна Н. В. Професіоналізм особистості викладача і майстра виробничого навчання / Н. В. Кузьміна. – К. : Вища школа, 2000. – 119 с.

REFERENCES

- Hynetsynskiy, 1998* – Hynetsynskiy V. I. Pedagogichni znannia yak metodolohichna i teoretychna problema : avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupennia dokt. ped. nauk / V. I. Hynetsynskiy. – L., 1998. – 34 s.
- Durai-Novakova, 1993* – Durai-Novakova K. M. Osnovy ta zakonimirnosti protsesu formuvannia profesiinoi hotovnosti do pedagogichnoi diialnosti : avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupennia dokt. ped. nauk / K. M. Durai-Novakova. – M., 1993. – 46 s.
- Kuzmina, 2000* – Kuzmina N. V. Profesionalizm osobystosti vykladacha i maistra vyrobnychoho navchannia / N. V. Kuzmina. – K. : Vyshcha shkola, 2000. – 119 s.

Надійшла до друку 26.06.2014.